

Popularnonaukowe streszczenie projektu

Jest smutnym paradoksem, że jedna z największych zbrodni o charakterze ludobójstwa w dwudziestowiecznej Europie – tzw. Operacja polska NKWD – jest bardzo słabo znana nawet w samej Polsce, nie mówiąc już o innych krajach. Mało kto – prócz specjalistów historyków – wie, że w latach 1937-1938 Sowieci rozstrzelali przynajmniej 120 tys. osób – przede wszystkim Polaków żyjących od pokoleń na wschodnich rubieżach dawnej Rzeczypospolitej – pod absurdalnym zarzutem przynależności do Polskiej Organizacji Wojskowej, prowadzącej, rzekomo, działalność szpiegowsko-wywrotową na rzecz Polski. Dodatkowo kilkadziesiąt tysięcy osób wysłano do gułagów. Stan wiedzy historiograficznej o okolicznościach popełnienia tej zbrodni, o jej przebiegu i ofiarach, jest dalece niesatysfakcjonujący.

Celem projektu jest zmiana tego stanu rzeczy. Chcemy w sposób możliwie pełny i wszechstronny udokumentować ofiary „Operacji polskiej” NKWD, oddając w ten sposób hołd ich pamięci. Ponadto pragniemy wypełnić istotną lukę wiedzy, na temat przyczyn, przebiegu i skali tej zbrodni.

W ramach projektu będziemy prowadzić kwerendy w archiwach Rosji, Ukrainy i Białorusi. To w tych krajach przeprowadzana w latach 1937-1938 „Operacja polska” NKWD przybrała największą skalę. Plany dotarcia w Rosji i na Białorusi i opracowania rozproszonych dokumentów będą ułatwione dzięki współpracy z niezależnymi badaczami, którzy – skupieni w Stowarzyszeniu „Memoriał”, pokonując przeszkody czynione przez władze – od wielu lat badają przebieg stalinowskich represji. Praca na Ukrainie i kontakty z ukraińskimi historykami będą z kolei łatwiejsze dzięki nawiązanej współpracy przez CPRDiP z kierownikiem archiwum Ukraińskiego IPN i byłym dyrektorem Archiwum Służby Bezpieczeństwa Ukrainy.

W efekcie realizacji tego dużego i niezwykle ważnego i dla nauki, i dla społeczeństwa, projektu powstaną cztery tomy źródeł, które opublikujemy, w zgodzie z zasadami edycji źródeł, w dwóch językach: po polsku i po rosyjsku, w ramach serii wydawniczej „Operacja polska” NKWD w dokumentach". Dodatkowo powstanie tom studiów, który przedstawi nowe fakty i wnioski, płynące z analizy odszukanych materiałów. Planujemy również wydanie specjalnej anglojęzycznej publikacji zawierającej najważniejsze dokumenty i teksty i upowszechniające wiedzę na temat zbrodni NKWD w świecie oraz wyniki prowadzonych badań. Międzynarodowy format przyspieszy realizację projektu i obniży koszty, ponadto będzie sprzyjał późniejszej promocji jego wyników, a także ułatwi dialog historyczny narodów Europy Środkowej i Wschodniej, którego potrzeba – wobec agresji Rosji na Ukrainę – jest jeszcze bardziej ewidentna.

Jednym z celów realizowanego projektu jest również imienne udokumentowanie ofiar „Operacji polskiej” NKWD. Chcemy stworzyć ogólnodostępną internetową bazę danych. Będzie ona nieocenionym źródłem wiedzy dla naukowców, nie tylko zresztą historyków, ale także dla wszystkich zainteresowanych losami Polaków – obywateli sowieckich, w tym żyjących członków rodzin ofiar stalinowskiego totalitaryzmu.

Baza danych stanowić będzie część witryny internetowej, która w sposób przystępny i atrakcyjny graficznie przybliży problematykę „Operacji polskiej” w języku polskim, rosyjskim i angielskim. Sama witryna ukáže m.in. kontekst historyczny, najważniejsze dokumenty dotyczące zbrodni i relacje świadków.